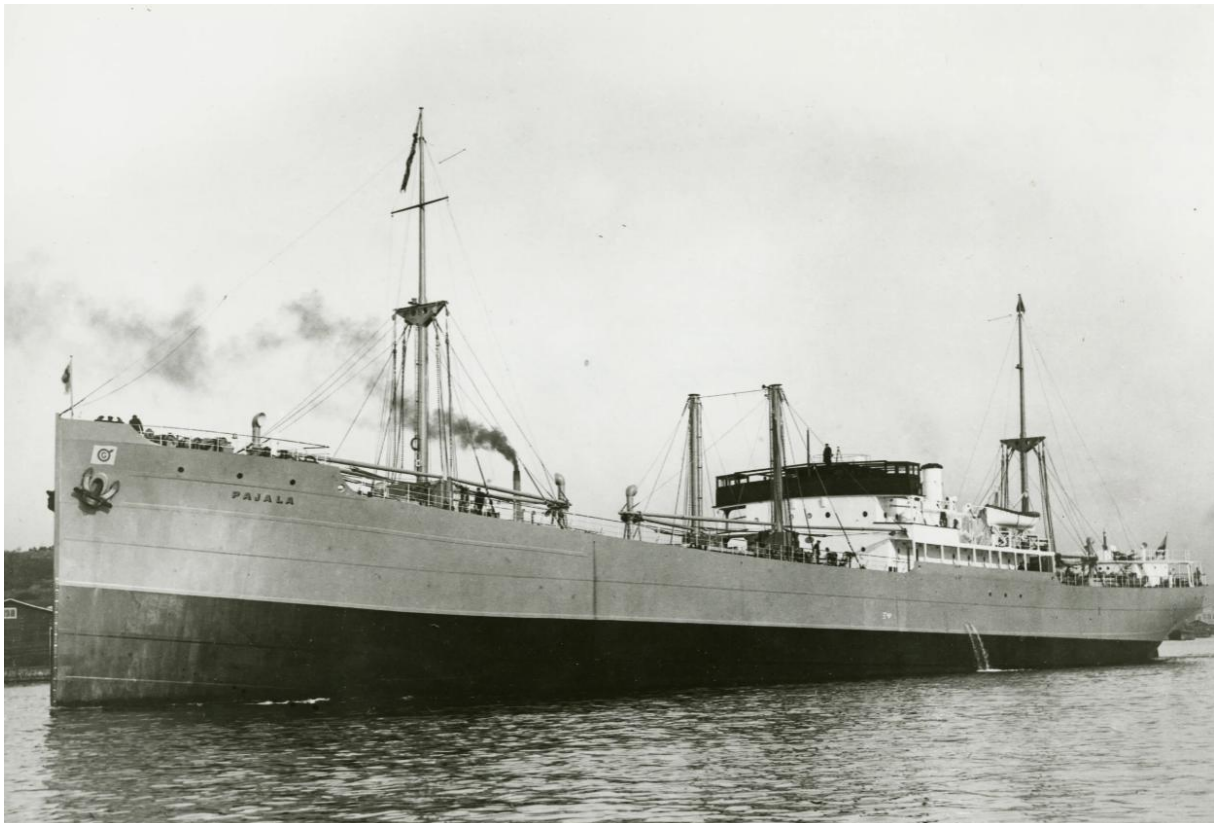

MÅNADSFARTYG Juli 2024 – M/S *Pajala* (1)

Fartyg som uppnår 100 års ålder är väldigt sällsynta. De flesta skrotas efter ett visst antal år och går till upphuggning. Ett inte obetydligt antal försvinner också genom förlisningar eller, under krigstider, genom torpederingar eller minsprängning. När man skall berätta om fartyg eller ge dem sina eftermälen, till exempel som Månadens fartyg i Länspumpen, är det kanske vanligare att man väljer sådana som har blivit kända eller berömda, genom lång och trogen tjänst eller kanske genom att de varit med om något ovanligt eller exceptionellt.

Därför kanske det kan vara befogat att välja ett alldeles vanligt fartyg som tjänstgjort några år utan att väcka någon större uppmärksamhet. Fartyget i fråga, *m/s Pajala*, byggdes visserligen 1924 och skulle därmed teoretiskt i år ha kunnat nå hundra års ålder. Men, därav blev intet, eftersom hon torpederades och sjönk år 1940, efter bara 16 år i tjänst.

M/S Pajala (1). Fo92591A, Fotograf: okänd fotograf / Sjöhistoriska museet

Pajala (1) var det första fartyget med detta namn och hon byggdes för Trafik AB Grängesberg-Oxelösund på Götaverken i Göteborg. Hon var på 10 480 dwt och kunde göra 11 knop. Hon sysselsattes i styckegodstrafik under 1920- och 1930-talen. I december 1939 låg hon i Argentina och lastade majs och foderämnen. *Pajala* lämnade Buenos Aires den 15 december för resa mot Göteborg. När hon kommit in i Nordsjön och närmade sig de brittiska öarna prejadades hon vid middagstiden den 18 januari 1940 av en armerad brittisk trålare och beordrades in till Kirkwall.

Eftersom detta var före Tysklands angrepp på Danmark-Norge och alltså innan Skagerrakspärren hade lagts ut skulle *Pajala* kunna nå Göteborg utan större risk att gå på en mina. Däremot hade Tyskland alltsedan världskrigets början i september 1939 haft som ubåtstaktik till sjöss att förhindra alla transporter till och från Storbritannien. Tanken var alltså att stoppa alla handelsfartyg, genom en blockad för att svälta ut landet.

Omkring klockan 15.40 blev en ubåt i ytläge synlig cirka 3 streck på styrbords bog med nordlig kurs. Ungefär rätt för om *Pajala* intog u-båten undervattensläge. Omkring tio minuter därefter kom en torped mot fartyget som träffades på babordssidan mitt för 4:ans lastrum. Vid explosionen fick fartyget så svåra skador att det började sjunka. Medan man sjösatte livbåtarna träffades fartyget av ännu en torped. Omkring en timma senare upptogs besättningen av den brittiska trålaren som gick på ungefär ½ sjömils avstånd. En stund efter det att fartyget hade gått till botten gick u-båten upp i ytläge och angreps då av den brittiska trålaren med artillerield och sjunkbomber. U-båten undkom dock och trålaren kunde senare på kvällen landsätta *Pajalas* besättning i Kirkwall.

En svart dag för den svenska handelsflottan

Trots att hela *Pajalas* besättning kunde räddas blev denna dag, den 18 januari 1940, en av de allra värsta under andra världskriget för den svenska handelsflottan. Samma dag som *Pajala* sänktes gick nämligen ytterligare två svenska handelsfartyg under.

Denna kväll passerade Ahlmarksångaren *Foxen* Pentland Sound, alltså väldigt nära *Pajalas* förlisningsplats, på resa från Garston vid Liverpool med kollast destinerat till Göteborg. Omkring klockan 20.45 på kvällen, cirka 85 nautiska mil från Pentland, inträffade en häftig explosion midskepps, då fartyget bröts i två delar och gick till botten. Det var den tyska ubåten U 57 som hade avlossat en torped mot *Foxen*. Hon var byggd 1920 som *Patria* i Stavanger med brutto 1 308, var så i dansk tjänst som *Askø*, men såldes senare till Ahlmarks rederi i Karlstad. Vid förlisningen kunde bara två jungmän ur besättningen räddas på var sin flotte.

S/S Foxen som Askø.

S/S Flandria

Ångfartygs AB Göthas gamla ångare *Flandria* befann sig samma kväll i Nordsjön utanför Amsterdam. Hon var byggd redan år 1898 i Helsingør och på 1 178 brutto. *Flandria* hade varit på resa från Göteborg med last av gatsten och strax före midnatt träffades hon av två torpeder från den tyska ubåten U 9. *Flandria* gick till botten på mindre än en minut och det

var bara fyra man som lyckades rädda sig ombord på en flotte. Efter två dygn upptäcktes de av ett norskt fartyg som tog dem in till Ijmuiden. Bland de 17 omkomna befann sig min hustrus morbror, maskinisten Arvid Andreasson.

Ytterligare Pajala

Gränges var det rederi som förlorade flest fartyg under andra världskriget, hela 16 stycken. Men efter kriget beställde man flera nya fartyg. Ett av dem var *Pajala (2)* som byggdes på Götaverken 1951. Hon var ett malmtankfartyg på 15 650 dwt och kunde göra 14 knop. Hon såldes 1967 till Liberia. År 1979 hette hon *Regal* och höggs upp i Dalmuir nära Glasgow.

Gränges hade då redan låtit bygga ytterligare en *Pajala (3)* på Götaverken Arendal år 1969. Det var åter en malmtanker men denna gång på hela 106 400 dwt. Hon såldes 1978 till Liberia och höggs upp i Kina 1993 under namnet *Mosel Ore*.

Pajala (2) 1951–1979.

Pajala (3) 1969–1993.

Text: Göran Sändare